

ଦ୍ଵିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ

‘ଶବ୍ଦ’ ବିଧି, ‘ଷବ୍ଦ’ ବିଧି ଓ ସାଧାରଣ ଅଶୁଦ୍ଧି

୨.୧. ‘ଶବ୍ଦ’ ବିଧି :

୧. ମଦନ, ଦାନ, ଦିନ, ଦାନ, ମୁନ, ପ୍ରସୁନ, ଫେନ, ଦୈନ୍ୟ ।

୨. ରଣ, ତୃଣ, ମସୃଣ, ଜୀର୍ଣ୍ଣ, ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ, ଉଦୀର୍ଣ୍ଣ, କୃଷ୍ଣ, ଭାଷଣ, ଅନୈଷଣ, ହିତୈଷଣ ।

୩. ପ୍ରାଣ, ଦାରୁଣ, ମାର୍ଗଣ, ଦର୍ପଣ, ରୁକ୍ମିଣୀ, ପ୍ରୟାଣ, ମିଥ୍ୟାଣ, ରାବଣ, ଅପରାହ୍ଣ ।

ଉପର ଲିଖିତ ତିନୋଟି ଧାଡ଼ିର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉ । ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଶେଷରେ ‘ନ’ ଦ୍ଵିତୀୟ ଓ ତୃତୀୟ ଧାଡ଼ିର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଶେଷରେ ‘ଣ’ର ବ୍ୟବହାର ହୋଇଛି । ଏପରି କାହିଁକି ହୋଇଛି ? ଏବେ ଆମେ ଗଭୀର ଭାବରେ ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିବା ।

ଶବ୍ଦରୂପ	ବର୍ଣ୍ଣରୂପ	‘ନ’ର ଅବସ୍ଥାନ
ମଦନ	(ମ୍ ଅ ଦ୍ ଅ ନ୍ ଅ)	‘ଅ’ କାର ପରେ ‘ନ’
ଦାନ	(ଦ୍ ଆ ନ୍ ଅ)	‘ଆ’ କାର ପରେ ‘ନ’
ଦିନ	(ଦ୍ ଇ ନ୍ ଅ)	‘ଇ’ କାର ପରେ ‘ନ’
ଦାନ	(ଦ୍ ଈ ନ୍ ଅ)	‘ଈ’ କାର ପରେ ‘ନ’
ମୁନ	(ମ୍ ଊ ନ୍ ଅ)	‘ଉ’ କାର ପରେ ‘ନ’
ପ୍ରସୁନ	(ପ୍ ଋ ଅ ସ୍ ଊ ନ୍ ଅ)	‘ଉ’ କାର ପରେ ‘ନ’
ଫେନ	(ଫ୍ ଏ ନ୍ ଅ)	‘ଏ’ କାର ପରେ ‘ନ’
ଦୈନ୍ୟ	(ଦ୍ ଐ ନ୍ ଯ୍ ଅ)	‘ଐ’ କାର ପରେ ‘ନ’ ରହିଛି ।

ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ ‘ଅ’କାର, ‘ଆ’କାର, ‘ଇ’କାର, ‘ଈ’କାର, ‘ଉ’କାର, ‘ଊ’କାର, ‘ଏ’କାର, ‘ଐ’କାର ସ୍ଵର ପରେ ‘ନ’ ଅଛି । ଭାଷାରେ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଅବିକଳ ଏହିପରି ଚଳୁଅଛି । ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ ‘ନ’ ସ୍ଥାନରେ ‘ଣ’ ହୋଇପାରିବ ନାହିଁ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଧାଡ଼ିରେ ଦିଆଯାଇଥିବା ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ—

ଶବ୍ଦରୂପ	ବର୍ଣ୍ଣରୂପ	‘ଣ’ର ଅବସ୍ଥାନ
ରଣ	(ର ନ୍ ଅ)	‘ର’ ପରେ ‘ଣ’
ତୃଣ	(ତ୍ ଋ ନ୍ ଅ)	‘ଋ’ ପରେ ‘ଣ’
ମସୃଣ	(ମ୍ ଅ ସ୍ ଋ ନ୍ ଅ)	‘ଋ’ ପରେ ‘ଣ’
ଜୀର୍ଣ୍ଣ	(ଜ୍ ଈ ଋ ନ୍ ଅ)	‘ଋ’ ପରେ ‘ଣ’
ବିଦୀର୍ଣ୍ଣ	(ବ୍ ଈ ଦ୍ ଈ ଋ ନ୍ ଅ)	‘ଋ’ ପରେ ‘ଣ’

ଉତ୍ତରୀୟ	(ଉ ଚ ଚ ଇ ର ନ୍ ଅ)	‘ର’ ପରେ ‘ଶ’
କୃଷ୍ଣ	(କ ର ଷ୍ଟ ନ୍ ଅ)	‘ଷ’ ପରେ ‘ଶ’
ଭାଷଣ	(ଭ ଆ ଷ୍ଟ ଅ ନ୍ ଅ)	‘ଷ’ ପରେ ‘ଶ’
ଅନେଷଣ	(ଅ ନ୍ ଓ ଏ ଷ୍ଟ ଅ ନ୍ ଅ)	‘ଷ’ ପରେ ‘ଶ’
ହିତେଷଣା	(ହ ଇ ଚ୍ ଐ ଷ୍ଟ ଅ ନ୍ ଆ)	‘ଷ’ ପରେ ‘ଶ’ ରହିଛି ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଧାଡ଼ିର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଅନୁଭବ କରାଯାଇ ପାରେ ଯେ ଏକ ପଦ ମଧ୍ୟରେ ‘ର’ ‘ର’ ‘ଷ’ ପରେ ‘ନ୍’ ଥିଲେ ‘ଶ’ ହୁଏ ।

ଏବେ ଆମେ ତୃତୀୟ ଧାଡ଼ିର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଅନୁଧ୍ୟାନ କରିବା ।

ଶବ୍ଦରୂପ	ବର୍ଣ୍ଣରୂପ	‘ଶ’ର ଅବସ୍ଥାନ
ପ୍ରାଣ	(ପ ର ଆ ନ୍ ଅ)	ସ୍ଵରବର୍ଣ୍ଣ ‘ଆ’ ପରେ ‘ନ’ ଅଛି ।
ଦାରୁଣ	(ଦ ଆ ର ଉ ନ୍ ଅ)	ସ୍ଵରବର୍ଣ୍ଣ ‘ଉ’ ପରେ ‘ନ’ ଅଛି ।
ମାର୍ଗଣ	(ମ ଆ ର ଗ୍ ଅ ନ୍ ଅ)	‘କ’ ବର୍ଣ୍ଣ ‘ଗ୍’ ପରେ ‘ନ’ ଅଛି ।
ଦର୍ପଣ	(ଦ୍ ଅ ର ପ୍ ଅ ନ୍ ଅ)	‘ପ’ ବର୍ଣ୍ଣ ‘ପ୍’ ପରେ ‘ନ’ ଅଛି ।
ରୁକ୍ମିଣୀ	(ର ଉ କ୍ ମ୍ ଇ ନ୍ ଇ)	‘ପ’ ବର୍ଣ୍ଣ ‘ମ୍’ ପରେ ‘ନ’ ଅଛି ।
ପ୍ରୟାଣ	(ପ ର ଅ ଯ୍ ଆ ନ୍ ଅ)	‘ପ’ ବର୍ଣ୍ଣ ‘ପ୍’ ପରେ ‘ନ’ ଅଛି ।
ପ୍ରିୟମାଣ	(ମ୍ ର ଇ ଯ୍ ଅ ମ୍ ଆ ନ୍ ଅ)	‘ପ’ ବର୍ଣ୍ଣ ‘ମ୍’ ପରେ ‘ନ’ ଅଛି ।
ରାବଣ	(ର ଆ ବ୍ ଅ ନ୍ ଅ)	ଅନ୍ତସ୍ଥ ‘ଓ’ ପରେ ‘ନ’ ଅଛି ।
ଅପରାହ୍ନ	(ଅ ପ୍ ଅ ର୍ ଆ ହ୍ ନ୍ ଅ)	‘ହ୍’ ପରେ ‘ନ’ ଅଛି ।

ତୃତୀୟ ଧାଡ଼ିରେ ପୂର୍ବ ନିୟମ ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ‘ନ୍’ ର ‘ଶ୍’ ହୋଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶବ୍ଦରେ ‘ର’ ‘ର’ ‘ଷ’ ଭିତରୁ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ବର୍ଣ୍ଣ ଅଛି । ମାତ୍ର ଠିକ୍ ‘ତା’ ପରେ ‘ଶ୍’ ନାହିଁ । କେଉଁଠାରେ ସ୍ଵରବର୍ଣ୍ଣ (ପ୍ରାଣ, ଦାରୁଣ), କେଉଁଠାରେ ‘କ’ ବର୍ଣ୍ଣ (ମାର୍ଗଣ), କେଉଁଠାରେ ‘ପ’ ବର୍ଣ୍ଣ (ଦର୍ପଣ, ରୁକ୍ମିଣୀ), କେଉଁଠି ‘ୟ’ (ପ୍ରୟାଣ, ପ୍ରିୟମାଣ), କେଉଁଠି ଅନ୍ତସ୍ଥ ‘ଓ’ କେଉଁଠି ‘ହ୍’ (ଅପରାହ୍ନ), ବ୍ୟବଧାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ‘ନ୍’ ର ‘ଶ୍’ ହୋଇଛି ।

ଏହି ଉଦାହରଣ ଗୁଡ଼ିକରୁ ଜଣା ଯାଉଛି ଯେ ‘ର’ ‘ର’ ‘ଷ’ ର ଠିକ୍ ପରେ ‘ନ’ ଥିଲେ କିମ୍ବା ସ୍ଵର ବର୍ଣ୍ଣ, ‘କ’ ବର୍ଣ୍ଣ (କ୍ଷ୍ମଗ୍ମଜ୍ଞ) ‘ପ’ ବର୍ଣ୍ଣ (ପ, ଫ, ବ, ଭ, ମ) ଯ, ଯ ଓ, ହ, ପରେ ‘ନ୍’ ଥିଲେ ‘ଶ’ ହୁଏ । ଏଥି ମଧ୍ୟରୁ ଏକ କିମ୍ବା ଏକାଧିକ ବର୍ଣ୍ଣର ବ୍ୟବଧାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ‘ନ୍’ ର ‘ଶ୍’ ହୁଏ ।

‘ର’, ‘ର’ ‘ଷ’ ପରେ ଅନ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣର ବ୍ୟବଧାନ ଥିଲେ ‘ନ୍’, ‘ଶ୍’ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯଥା— ରଚନା, ମାର୍ଜନା, ବର୍ଣ୍ଣନା, କାର୍ତ୍ତନ, ନର୍ତ୍ତନ, ଅର୍ଜୁନ, ମୂର୍ତ୍ତନା ଇତ୍ୟାଦି ।

ରଚନା— (ରଅଚଅନ୍ଆ) ‘ଚ୍’ ବ୍ୟବଧାନ ହେତୁ ଅର୍ଥାତ ‘ନ’ ପୂର୍ବରୁ ‘ଚ’ ରହିଥିବାରୁ ‘ନ୍’ ‘ଶ’ ହେଲା ନାହିଁ ।

(୧) ଅ, ଆ, ଇ, ଈ, ଉ, ଊ, ଏ, ଐ ଆଦି ସ୍ଵରବର୍ଣ୍ଣ ପରେ ‘ନ’ ‘ଶ’ ହୁଏ ନାହିଁ ।

(୨) ‘ର, ର, ଷ’ ପରେ ‘ନ୍’ ଥିଲେ ‘ଶ’ ହୁଏ ।

(୩) ‘କ’ ବର୍ଗ (କଖଗଘଙ୍ଗ) ‘ପ’ ବର୍ଗ (ପଫବଭମ) ‘ୟ’, ‘ୟ’, ଅନ୍ତସ୍ଥ ‘ଓ’ ‘ହ’ (°) ଅନୁସ୍ଵାର ବ୍ୟବଧାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ‘ନ୍’ ର ‘ଶ’ ହୁଏ ।

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ‘ନ୍’ ଓ ‘ଶ’ ର ବ୍ୟବହାର ସବୁବେଳେ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ହୋଇ ନ ଥାଏ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଏହି ନିୟମର ଉଲ୍ଲଙ୍ଘନ ଦେଖାଯାଏ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉ । ଯଥା—

ଅଣା	ଚାଣକ୍ୟ	ବାଣୀ
ଅଣାକାର	ଚାହାଣି	ବୀଣା
ଆଣ	ଜଣାଣ	ବେଣୀ
କଣା	ଟାଣ	ବେଣୁ
କଣିକା	ନିଶାଣ	ମଣି
କାଣୀ	ପାଣି	ମଣିମା
ଖୁଣ	ଫେଡ଼ାଣ	ମଣିଷ
ଗଣନା	ବଣ	ମଣାଣି
ଗୁଣନ	ବାଣ	ହଇରାଣ

ଉପର ଲିଖିତ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକରେ ‘ଶ’ ସ୍ଵାଭାବିକ ଭାବରେ ରହିଅଛି ।

ପଦ ମଧ୍ୟରେ ‘ନ୍’ ସ୍ଥାନରେ ‘ଶ’ ହେବାକୁ ‘ଶବ୍ଦ’ ବିଧି କୁହାଯାଏ । ର, ର, ଷ, ପରେ ‘ନ୍’ ଥିଲେ ‘ଶ’ ହୁଏ ଏବଂ ‘କ’ ବର୍ଗ (କଖଗଘଙ୍ଗ) ‘ପ’ ବର୍ଗ (ପଫବଭମ) ଯ, ଯ, ଓ, ହ ବ୍ୟବଧାନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ‘ନ୍’ ର ‘ଶ’ ହୁଏ ।

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧ । ‘ଶବ୍ଦ’ ବିଧି କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ।

୨ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ ‘ନ୍’ କାହିଁକି ‘ଶ’ ହେଲାନାହିଁ ?

ମନ, ମାନ, ଗିନା, ମାନ, ମୁନି, ପ୍ରସ୍ତୁନ, ରଚନା, ରଜନୀ, ରସନା, ସଜନୀ ।

୩ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ ‘ନ୍’ କେଉଁ କାରଣରୁ ‘ଶ’ ହେଲା ଦର୍ଶାଅ ।

କରଣ, କରୁଣ, କଷଣ, କୃଷ୍ଣ, ସୂର୍ଯ୍ୟଶା, ରାମାୟଣ, ଉତ୍ତରାୟଣ, ତୃଣ, ମସୃଣ, କୃପଣ ।

୪ । ‘ନ୍’ ସ୍ଥାନରେ ‘ଶ’ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥିବା ପାଞ୍ଚଟି ଶବ୍ଦ ଲେଖ ।

୫ । ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା ଅଶୁଦ୍ଧ ଗୁଡ଼ିକୁ ଠିକ୍ କରି ଲେଖ ।

(କ) ଦ୍ଵାପର ଯୁଗରେ ଭଗବାନ ବିଷ୍ଣୁ, କୃଷ୍ଣ ରୂପରେ ଜନ୍ମ ନେଇଥିଲେ ।

(ଖ) ତୃତୀୟ ପାଣ୍ଡବ ଅର୍ଜୁନ ବିଷ୍ଣୁ କଳା ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ଦ୍ଵିତୀୟ କୃଷ୍ଣ କୁହାଯାଏ ।

(ଗ) ପାଣ୍ଡବପତ୍ନୀ ଦ୍ରୌପଦୀଙ୍କୁ କୃଷ୍ଣା କୁହାଯାଏ ।

୨.୨. ‘ଷଡ଼’ ବିଧି

୧. ତଳ ଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରାଯାଉ ।

ଶବ୍ଦରୂପ	ବର୍ଣ୍ଣରୂପ	‘ସ’ର ଅବସ୍ଥାନ
ପ୍ରସାଦ	— (ପ ର ଅ ସ୍ ଆ ଦ୍ ଅ) —	‘ଅ’ ପରେ ‘ସ୍’ ଅଛି ।
ଅବସାଦ	— (ଅ ବ୍ ଅ ସ୍ ଆ ଦ୍ ଅ) —	‘ଅ’ ପରେ ‘ସ୍’ ଅଛି ।
ଆସ୍ତ୍ରିକ	— (ଆ ସ୍ ଡ୍ ଇ କ୍ ଅ) —	ଆ ପରେ ‘ସ୍’ ଅଛି ।
ଭାସମାନ	— (ଭ ଆ ସ୍ ଅ ମ୍ ଆ ନ୍ ଅ) —	ଆ ପରେ ‘ସ୍’ ଅଛି ।

‘ଅ’ ‘ଆ’ ପରେ ‘ସ’ ଥିଲେ ‘ସ’ର ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ ।

୨. ତଳଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖାଯାଉ ।

ନିଷାଦ	— (ନ୍ ଇ ଷ୍ ଆ ଦ୍ ଅ) —	‘ଇ’ ପରେ ‘ଷ୍’ ଅଛି ।
ଜିଗୀଷା	— (ଜ୍ ଇ ଗ୍ ଇ ଷ୍ ଆ) —	‘ଇ’ ପରେ ‘ଷ୍’ ଅଛି ।
ପୁରୁଷ	— (ପ ଡ୍ ର ଡ୍ ଷ୍ ଅ) —	‘ଡ’ ପରେ ‘ଷ୍’ ଅଛି ।
ଶୁଶ୍ରୁଷା	— (ଶ୍ ଡ୍ ଶ୍ ର ଡ୍ ଷ୍ ଆ) —	‘ଡ’ ପରେ ‘ଷ୍’ ଅଛି ।
ଗବେଷଣା	— (ଗ୍ ଅ ବ୍ ଏ ଷ୍ ଅ ନ୍ ଆ) —	‘ଏ’ ପରେ ‘ଷ୍’ ଅଛି ।
ହିତୈଷଣା	— (ହ୍ ଇ ଡ୍ ଐ ଷ୍ ଅ ନ୍ ଆ) —	‘ଐ’ ପରେ ‘ଷ୍’ ଅଛି ।
ଔଷଧ	— (ଔ ଷ୍ ଅ ଧ୍ ଅ) —	‘ଔ’ ପରେ ‘ଷ୍’ ଅଛି ।

୩. ତଳଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖାଯାଉ ।

‘କ’ ବର୍ଗ (କଖଗଘଙ୍ଗ) ଏବଂ ‘ର’ କାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ‘ସ୍’ ‘ଷ୍’ ହୁଏ ।

ଚିକାର୍ଷା	— ଚ୍ ଇ କ୍ ଇ ର୍ ସ୍ ଆ —	‘ର’ ପର ‘ସ୍’, ‘ଷ୍’ ହୋଇଛି ।
ଉଚ୍ଛର୍ଷ	— ଉ ଡ୍ କ୍ ଅ ର୍ ସ୍ ଅ —	‘ର’ ପର ‘ସ୍’, ‘ଷ୍’ ହୋଇଛି ।

୪. ବିସର୍ଗ ସନ୍ଧିଜାତ ‘ସ୍’, ‘ଷ୍’, ହୁଏ ।

ଯଥା— ଆବିଷ୍କାର	—	ଆବିଃ+କାର	—	ବିସର୍ଗ (ଃ) ‘ଇ’ ପରେ ଥିବାରୁ ‘ସ୍’ ହୋଇ ପରେ ‘ଷ୍’ ହୋଇଛି ।
ଅନ୍ୟ ଉଦାହରଣ	—	ନିଷ୍ଠଳ	—	ନିଃ+ଫଳ
		ନିଷ୍ଠାପ	—	ନିଃ+ପାପ
		ଚତୁଷ୍ପଦ	—	ଚତୁଃ+ପଦ
		ଧନୁଷ୍ଠାଣି	—	ଧନୁଃ+ପାଣି
		ବହିଷ୍କୃତ	—	ବହିଃ+କୃତ

୫. ‘ସାତ୍’ ପ୍ରତ୍ୟୟ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ‘ସ୍’ ‘ଷ’ ହେବ ନାହିଁ ।

ଯଥା— ଅଗ୍ନିସାତ୍, ଧୂଳିସାତ୍

୬. କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ‘ଷଡ୍’ ବିଧି ନିୟମର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଦେଖାଯାଏ ।

ଉଦାହରଣ — ଅନୁସରଣ, ବିସ୍ମରଣ, ବିସର୍ଗ, ବିସ୍ମୃତିକା, ବିସ୍ତାର, ଅନୁସନ୍ଧାନ ।

୭. କେତେକ ଶବ୍ଦରେ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ‘ଷ୍’ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ ।

ଯଥା—	ଆଷାଢ଼	ତୋଷ	ବିଷ	ଭାଷା	ମେଷ	ଚାଷ
	ଉଷା	ଦୁଷଣ	ବିଷୟ	ଭୂଷଣ	ରୋଷ	କଷା
	କଳୁଷ	ପାଷାଣ	ବିଷାଣ	ମହିଷ	ଶେଷ	କଷଟି
	କୃଷକ	ପ୍ରଦୋଷ	ବିଶେଷ	ମୂଷିକ	ଷୋଡ଼ଶ	କଷଣ

ଆମ ଭାଷାରେ ଅନେକ ବିଦେଶୀ ଶବ୍ଦ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇଥାଏ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ କୁହାଯାଏ । ଏଇ ଧରଣର କେତୋଟି ଶବ୍ଦ ହେଉଛି—

ନୋଟିସ୍, ବକ୍ସିସ୍, ପୁଲିସ୍, ସାଲିସ୍, ପାଲିସ୍, ଗିଲାସ୍

ଏଇ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରାଯାଉ ।

ନ୍-ଓ-ର୍-ଇ-ସ୍ = ନୋଟିସ୍

ବ୍-ଅ-କ୍-ସ୍-ଇ-ସ୍ = ବକ୍ସିସ୍ ଏହି ଶବ୍ଦ ଦୁଇଟିରେ ‘ଇ’ ପରେ ‘ସ୍’ ଥିବାରୁ

ପୂର୍ବ ନିୟମ ଅନୁଯାୟୀ ଏଠାରେ ‘ଷ୍’ ହେବାକଥା ।

କିନ୍ତୁ ଏଗୁଡ଼ିକ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦ ହୋଇଥିବାରୁ ଏଠାରେ ‘ଷ୍ଡ୍’ ବିଧି ଲାଗୁ ନ ହୋଇ ‘ସ୍’ ହୋଇଛି ।

୮. ଦେଶଜ ଓ ବୈଦେଶିକ ଶବ୍ଦରେ ଥିବା ‘ସ୍’ ର ‘ଷ୍’ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ନୋଟିସ୍, ବକ୍ସିସ୍, ପୁଲିସ୍, ସାଲିସ୍, ଇସ୍ପାତ, ଇସାରା, ହିସାବ, ସ୍କୁଲ ଇତ୍ୟାଦି ।

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧ । ‘ଷଡ଼’ ବିଧି କାହାକୁ କୁହାଯାଏ ?

୨ । ଅଶୁଦ୍ଧି ସଂଶୋଧନ କର ।

ପୁରସ୍କାର, ପୂର୍ବାହ୍ନ, ଶୁଶ୍ରୂଷା, ଧୂଳିଷାତ୍, ପାସାଣ, ଗୋସ୍ଥଦ, ଭାଷ୍ଟର

୩ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ ‘ଷ’ କାହିଁକି ଅଛି ଦର୍ଶାଅ ।

ନିଷାଦ, ବିଭୀଷଣ, କୃଷକ, ଗବେଷଣା, ଔଷଧ

୪ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକରେ ‘ଷ’ ପରିବର୍ତ୍ତେ ‘ସ’ କାହିଁକି ହୋଇଛି ?

ପୁରସ୍କାର, ସଂସ୍କାର, ଧୂଳିସାତ୍, ଆତ୍ମସାତ୍

୫ । ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟରେ ଥିବା ଭୁଲ୍ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ବାଛି ଠିକ୍ କରି ଲେଖ ।

(କ) ସୀତାଙ୍କୁ ରାବଣ ଚୋରାଇ ନେବାପରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ବିସନ୍ନ ହୋଇ ଇତସ୍ତତଃ ଅନେକ୍ଷଣ କଲେ ।

(ଖ) ପଢ଼ା ବିରହ ଯୋଗୁଁ ସେ ଅବସାଦରେ କାନ୍ଦିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

(ଗ) କଲମ୍ବସ୍ ଆମେରିକା ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ ।

(ଘ) ଭଲକାମ କଲେ ପୁରସ୍କାର ମିଳିଥାଏ ।

୨.୩. ସାଧାରଣ ଅଶୁଦ୍ଧି :

କହିବା ଓ ଲେଖିବା ମଧ୍ୟରେ ବ୍ୟବଧାନ ବହୁତ ବେଶି । ମାତୃଗର୍ଭରୁ ଜନ୍ମ ହେଲାମାତ୍ରେ ଛୁଆଟି କୁଆଁ କହେ । ଅଭ୍ୟାସ ବଳରେ କଥା କହିଶିଖେ । ବିଦ୍ୟାରମ୍ଭ ବୟସ ବେଳକୁ ସେ ଅନେକ କଥା କହି ଜାଣିଥାଏ । ପାଠପଢ଼ି ସେ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଶୁଦ୍ଧରୂପ ଜାଣେ । ଭାଷାର କଥିତ ଓ ଲିଖିତ ଦୁଇଟି ରୂପ ଅଛି । ପାଠ ନ ପଢ଼ିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିଟି କେବଳ କଥିତ ରୂପଟିକୁ ଜାଣେସିନା; କିନ୍ତୁ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିଟି କଥିତ ଓ ଲିଖିତ ଉଭୟ ରୂପକୁ ଜାଣିଥାଏ । ଉଦାହରଣ ସ୍ୱରୂପ ‘ଗଣେଶ’ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦ । ଏଥିରେ ଥିବା ‘ଶ’ଟି ତାଲବ୍ୟ ‘ଶ’ ମୂର୍ଦ୍ଧନ୍ୟ ‘ଷ’ ଦନ୍ତ୍ୟ ‘ସ’ ମଧ୍ୟରୁ କେଉଁ ଟି ଠିକ୍ ତାହା ପାଠୁଆ ବ୍ୟକ୍ତି ହିଁ ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରନ୍ତି । କିନ୍ତୁ ଅଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ତା’ର ଠିକ୍ ଉତ୍ତର ଦେଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଆମ ଭାଷାରେ ବ୍ୟବହୃତ ଅନେକ ଶବ୍ଦର ଠିକ୍ ରୂପ ଆମେ ଜାଣୁନାହିଁ । ଠିକ୍ ରୂପ ନ ଲେଖିଲେ ଭାଷା ଅଶୁଦ୍ଧ ହେବ । ଆମ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ତତ୍ସମ, ତତ୍ତ୍ୱ, ଦେଶଜ ଓ ବୈଦେଶିକ ଆଦି ଅନେକ ଶବ୍ଦ ସମ୍ଭାରରେ ପୁଷ୍ଟ । ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବ୍ୟବହାର ବେଳେ କେତେକ ସାଧାରଣ ଅଶୁଦ୍ଧି ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଏହି ଅଶୁଦ୍ଧି ଅନେକ ପ୍ରକାରର । ଯଥା: ବଚନଗତ, ଲିଙ୍ଗଗତ, ବିଶେଷ୍ୟ ଓ ବିଶେଷଣଗତ, ‘ଶବ୍ଦ’ବିଧିଗତ, ‘ଷବ୍ଦ’ବିଧିଗତ, ସନ୍ଧିଗତ, ସମାସଗତ, କୃଦନ୍ତ, ତଦ୍ଧିତ ବିଧିଗତ ଓ ବନାନଗତ ଅଶୁଦ୍ଧି ଦେଖାଯାଏ । ସେହି ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଶୁଦ୍ଧ ରୂପ ଜାଣିଲେ ଭାଷା ସରସ ଓ ସୁନ୍ଦର ହୋଇଥାଏ । ନିମ୍ନରେ କାରଣ ସହ ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ଓ ତାର ଶୁଦ୍ଧ ରୂପ ଦର୍ଶାକଲା ।

୨.୩.୧. ବଚନଗତ ଅଶୁଦ୍ଧି :

ଅଶୁଦ୍ଧ

ଗୋଟିଏ ପିମ୍ପୁଡ଼ିଟିଏ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକମାନେ

ଜନତାମାନଙ୍କର

ସବୁ ଛାତ୍ରମାନେ

ସବୁ ବହିଗୁଡ଼ିକ

ଶୁଦ୍ଧରୂପ

ଗୋଟିଏ ପିମ୍ପୁଡ଼ି / ପିମ୍ପୁଡ଼ିଟିଏ

ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକ / ଲୋକମାନେ

ଜନତାର

ସବୁ ଛାତ୍ର / ଛାତ୍ରମାନେ

ସବୁ ବହି / ବହିଗୁଡ଼ିକ

୨.୩.୨. ଲିଙ୍ଗଗତ ଅଶୁଦ୍ଧି :

ଅଶୁଦ୍ଧ

ସୁକେଶିନୀ

ବୈଶ୍ୟୀ

ଶୁଦ୍ଧରୂପ

ସୁକେଶା

ବୈଶ୍ୟା

୨.୩.୩. ବିଶେଷ୍ୟ, ବିଶେଷଣଗତ ଅଶୁଦ୍ଧି :

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧରୂପ
ଆଧିକ୍ୟତା	ଆଧିକ୍ୟ
ଉତ୍କର୍ଷତା	ଉତ୍କର୍ଷ
ଐକ୍ୟତା	ଐକ୍ୟ
କାର୍ପଣ୍ୟତା	କାର୍ପଣ୍ୟ / କୃପଣତା
ପାଟବତା	ପାଟବ / ପରୁତା
ପୂଜ୍ୟାସ୍ବଦ	ପୂଜାସ୍ବଦ
ସଂକ୍ଷିପ୍ତରେ	ସଂକ୍ଷେପରେ
ସାବଧାନ ସହିତ	ସାବଧାନତା ସହିତ
ସୌଜନ୍ୟତା	ସୌଜନ୍ୟ / ସୁଜନତା

୨.୩.୪. “ଶବ୍ଦ”ବିଧିଗତ ଅଶୁଦ୍ଧି :

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧରୂପ
କୃଷ୍ଣ	କୃଷ୍ଣ
ଅପରାହ୍ନ	ଅପରାହ୍ନ
ପୂର୍ବାହ୍ନ	ପୂର୍ବାହ୍ନ
କ୍ଷୁନ୍ନ	କ୍ଷୁଣ୍ଣ
ବିଷ୍ଣୁ	ବିଷ୍ଣୁ

୨.୩.୫. “ଷବ୍ଦ”ବିଧିଗତ ଅଶୁଦ୍ଧି :

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧରୂପ
ଆବିଷ୍କାର	ଆବିଷ୍କାର
ପରସ୍ପର	ପରସ୍ପର
ପୁରସ୍କାର	ପୁରସ୍କାର
ପରିସ୍କାର	ପରିସ୍କାର
ବିଷମ	ବିଷମ
ବିଷର୍ଣ୍ଣ	ବିଷର୍ଣ୍ଣ
ବିଷର୍ଜନ	ବିଷର୍ଜନ
ସୁସମା	ସୁଷମା

୨.୩.୭. ସନ୍ଧିଗତ ଅଶୁଦ୍ଧି :

ଅଶୁଦ୍ଧ

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ

ଗଣେଷ

ଗିରିଶ

ଦିଗାମ୍ବର

ଦୁରାବସ୍ଥା / ଦୁରାବସ୍ଥା

ନୀର୍ଜନ

ପ୍ରତ୍ୟକ

ପ୍ରତ୍ୟହ

ବାକ୍‌ଦେବୀ

ମନଭାବ

ରଜଗୁଣ

ସନ୍ନ୍ୟାସ

ସାମ୍ବାସିକ

ସୂର୍ଯ୍ୟପରାଗ

ଶୁଦ୍ଧରୂପ

ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ (ଉତ୍+ଜ୍ଜ୍ୱଳ)

ଗଣେଶ (ଗଣ+କ୍ଷଣ)

ଗିରୀଶ (ଗିରି+କ୍ଷଣ)

ଦିଗମ୍ବର (ଦିକ୍+ଅମ୍ବର)

ଦୁରବସ୍ଥା (ଦୁଃ+ଅବସ୍ଥା)

ନିର୍ଜନ (ନିଃ+ଜନ)

ପ୍ରତ୍ୟକ (ପ୍ରତି+ଏକ)

ପ୍ରତ୍ୟହ (ପ୍ରତି+ଅହ)

ବାଗ୍‌ଦେବୀ (ବାକ୍+ଦେବୀ)

ମନୋଭାବ (ମନଃ+ଭାବ)

ରଜୋଗୁଣ (ରଜଃ+ଗୁଣ)

ସନ୍ନ୍ୟାସ (ସମ୍+ନ୍ୟାସ)

ସାମ୍ବାସିକ (ସମ୍+ବାସିକ)

ସୂର୍ଯ୍ୟୋପରାଗ (ସୂର୍ଯ୍ୟ+ଉପରାଗ)

୨.୩.୭. ସମାସଗତ ଅଶୁଦ୍ଧି :

ଅଶୁଦ୍ଧ

ଅହର୍ନିଶି

ଅହୋରାତ୍ରି

ଦିବାରାତ୍ରି

ନିର୍ଦ୍ଦିନୀ

ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ

ନିରପରାଧୀ

ନୀରୋଗୀ

ନୀରୋଦ

ଶଶୀଭୂଷଣ

ଶୁଦ୍ଧରୂପ

ଅହର୍ନିଶ

ଅହୋରାତ୍ର

ଦିବାରାତ୍ର

ନିର୍ଦ୍ଦିନ

ନିର୍ଦ୍ଦୋଷ

ନିରପରାଧ

ନୀରୋଗ

ନୀରଦ

ଶଶିଭୂଷଣ

୨.୩.୮. କୃତଚ୍ଚଗତ ଅଶୁଦ୍ଧି :

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧରୂପ
ଅଧୀନସ୍ଥ	ଅଧୀନ
ଅନୁଗ୍ରହ	ଅନୁଗ୍ରହ
ଉତ୍ୟକ୍ତ	ଉତ୍ୟକ୍ତ
ଚୂହିତ	ଚୂହୀତ
ସୃଜନ	ସର୍ଜନ

୨.୩.୯. ତଦ୍ଦିତଗତ ଅଶୁଦ୍ଧି :

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧରୂପ
ଆବଶ୍ୟକୀୟ	ଆବଶ୍ୟକ
ଆରକ୍ତିମ	ଆରକ୍ତ / ରକ୍ତିମ
ଉଜ୍ଜ୍ୱଳମୟ	ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ
ଏକତ୍ରିତ	ଏକତ୍ର
ଦାଶରଥୀ	ଦାଶରଥ (ଦଶରଥ+ଇ)
ପୌରହିତ୍ୟ	ପୌରୋହିତ୍ୟ
ଭୌଗଳିକ	ଭୌଗୋଳିକ

୨.୩.୧୦. ବନାନଗତ ଅଶୁଦ୍ଧି :

ଅଶୁଦ୍ଧ	ଶୁଦ୍ଧରୂପ
ଅଞ୍ଜଳୀ	ଅଞ୍ଜଳି
ଅବସର୍ଣ୍ଣ	ଅବସନ୍ନ
ଅନୁସୂୟା	ଅନୁସୂୟା
ଅନୁଦିତ	ଅନୁଦିତ
ଅସ୍ତମାନ	ଅସ୍ତାୟମାନ
ଅପଦସ୍ତ	ଅପଦସ୍ତ
ଭୁବନେଶ୍ୱର	ଭୁବନେଶ୍ୱର
ଅଭଡ଼ା	ଅବଡ଼ା
ଅମୀୟ	ଅମିୟ

ଅଶୁଦ୍ଧ

ଅନୁବାଦିତ

ଅପରାହ୍ନ

ଅଭ୍ୟୁଦୟ

ଅଭିଳାଷ

ଆରତୀ

ଆନୁସଙ୍ଗିକ

ଆଶୀଷ

ଆଶ୍ରୀବାଦ

ଉପଯୋଗୀତା / ଉପୋଯୋଗିତା

ଉତ୍ସ୍ୟ

ଉଷା

ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ / ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ

ରଣଗ୍ରସ୍ତ

କାଳନ୍ଦୀ

କୃଷ୍ଣ

ଗୋଲକବିହାରୀ

ଗ୍ରାହକ

ଜଗନାଥ

ଜମ୍ବ

ଯନ୍ତ୍ରପତି

ଜୀବୀତ

ଜେଷ୍ଠ

ତ୍ରିଭୁଜ

ତୃଟି

ଦିପ୍ତି

ଦୁର୍ଗା

ଶୁଦ୍ଧରୂପ

ଅନୁଦିତ

ଅପରାହ୍ନ

ଅଭ୍ୟୁଦୟ

ଅଭିଳାଷ

ଆରତି

ଆନୁଷଙ୍ଗିକ

ଆଶିଷ

ଆଶୀର୍ବାଦ

ଉପଯୋଗିତା

ଉତ୍ସ୍ୟ

ଉଷା

ଉର୍ଦ୍ଧ୍ବ

ରଣଗ୍ରସ୍ତ

କାଳିନ୍ଦୀ

କୃଷ୍ଣ

ଗୋଲୋକବିହାରୀ

ଗ୍ରାହକ

ଜଗନ୍ନାଥ

ଯମ

ଜନ୍ତ୍ରପତି

ଜୀବିତ

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ

ତ୍ରିଭୁଜ

ତୃଟି / ତୃଟୀ

ଦୀପ୍ତି

ଦୁର୍ଗା

ଅଶୁଦ୍ଧ

ଦୁର୍ଗା

ଦୁତଗାମୀ / ଦୃତଗାମୀ

ଦୃଢ଼

ଧନୀକ

ଧୂମ୍ରପାନ

ନିରୂପଣ

ନୀଳ

ନିରଦ

ପତିତପାବିନୀ

ପ୍ରଚୁର

ପୁରସ୍କାର

ବାହାନ

ବ୍ୟବହାରିକ

ବିଷଣ୍ଣ

ବିଷମ

ବହୁବ୍ରହ୍ମା / ବହୁବ୍ରହି

ବିଶ୍ୱସ୍ତ

ବାହୁଲ୍ୟତା

ଭୂଲ

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ

ମାର୍ଗଶୀର

ମୁକ

ମୁଖ୍ୟ

ମିନତୀ

ଯାତାୟତ

ଜାଞ୍ଜସେନୀ

ଶୁଦ୍ଧରୂପ

ଦୁର୍ଗା (ଦୂର)

ଦୁତଗାମୀ

ଦୃଢ଼

ଧନିକ

ଧୂମ୍ରପାନ

ନିରୂପଣ

ନୀଚ

ନୀରଦ

ପତିତପାବନୀ

ପ୍ରଚୁର

ପୁରସ୍କାର

ବାହନ

ବ୍ୟାବହାରିକ

ବିଷଣ୍ଣ

ବିଷମ

ବହୁବ୍ରାହି

ବିଶ୍ୱସ୍ତ

ବାହୁଳତା / ବାହୁଲ୍ୟ

ଭୂଲ

ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ

ମାର୍ଗଶିର

ମୁକ

ମୁଖ୍ୟ

ମିନତି

ଯାତାୟାତ

ଯାଞ୍ଜସେନୀ

ଅଗୁଣ

ରବିନ୍ଦ୍ର

ଲଜ୍ୟା

ଶାରିରୀକ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ

ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ

ଶୀକାର

ଶିର୍ଷ

ଶୁଦ୍ର

ଶୁଶ୍ରୁଷା

ଶତ୍ରୁଘ୍ନ

ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ

ସାହସ

ସାହାୟ୍ୟ

ଶୁଦ୍ଧରୂପ

ରବୀନ୍ଦ୍ର

ଲଜ୍ଜା

ଶାରୀରିକ

ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ

ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ

ଶିକାର

ଶୀର୍ଷ

ଶୁଦ୍ର

ଶୁଶ୍ରୁଷା

ଶତ୍ରୁଘ୍ନ

ଶ୍ରେଷ୍ଠ

ସାହସ

ସାହାୟ୍ୟ

ପ୍ରଶ୍ନାବଳୀ

୧. ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଶୋଧନ କରି ଲେଖ ।
ଅନୁସୂୟା, ପୂଜାସ୍ତବ, ଆଶୀଷ, ମାର୍ଗଶୀର, କୃର, ପ୍ରତିଯୋଗୀତା, ଉଶା, ଯାତାୟତ, ଦୂରାବସ୍ଥା, ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ ।
୨. ନିମ୍ନଲିଖିତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଥିବା ଅଶୁଦ୍ଧ ଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଶୋଧନ କର ।
- (କ) ସମ୍ବଲପୁରର ଶୀତଳଷଷ୍ଠୀ ଯାତ୍ରା ଦେଖିବାକୁ ବହୁତ ଲୋକମାନେ ଆସିଥିଲେ ।
 - (ଖ) ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସଭାରେ ଆବାଳବୃଦ୍ଧ ବନିତାଗଣ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ।
 - (ଗ) ମୁଁ ତୁମର ଉତ୍କଳ ଭବିଷ୍ୟତ କାମନା କରୁଛି ।
 - (ଘ) ସବୁ କବିମାନେ ପ୍ରାକୃତିକ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ ସିଦ୍ଧହସ୍ତ ।
 - (ଙ) ଶିକ୍ଷୟତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ ।
 - (ଚ) କୋଲକାତା ଭାରତର ବୃହତ୍ତମ ନଗରୀ ।
 - (ଛ) ପିଲାଟି ସଂକ୍ଷିପ୍ତରେ ଉତ୍ତର ଦେଲା ।
 - (ଜ) ଅନନ୍ୟା ସାମ୍ବାଧିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ଶ୍ରେଣୀରେ ପ୍ରଥମ ହେଲା ।
 - (ଝ) ସର୍ବସର ବାଘଗୁଡ଼ିକ ହୁଷ୍ଟପୁଷ୍ଟ ନୁହନ୍ତି ।
 - (ଞ) ସେ ସପରିବାର ସହିତ ଭୋଜି ଖାଇ ଯାଇଥିଲେ ।
 - (ଟ) ମୂଷା ଗଣେଷଙ୍କ ବାହାନ ଅଟେ ।
 - (ଠ) ମାନଚିତ୍ର ପଠନ ଦ୍ଵାରା ଭୌଗଳିକ ଜ୍ଞାନ ବୃଦ୍ଧିହୁଏ ।
 - (ଡ) ଗିରିଶ ବାବୁ ଭୁବନେଶ୍ଵରରୁ ହୁତଗାମୀ ବସରେ କୋରାପୁଟ ଗଲେ ।
 - (ଡ) ରବିନ୍ଦ୍ର ଦୌଡ଼ ପ୍ରତିଯୋଗୀତାରେ ପ୍ରଥମ ହେଲା ।